

Araştırma Makalesi/Research Article

**TAVSİF BAĞLAMINDA NAZMÎ-ZÂDE HÜSEYİN MURTAZÂ'NIN SANATLI SİYERİ
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

An Evalution of Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ's Artistic Sirah in the Context of
Description

Doç. Dr. Abdulsamet ÖZMEN

Dicle Üniversitesi

Sezai Karakoç Edebiyat Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

asametozman@gmail.com

Diyarbakır/TÜRKİYE

ORCID

Geliş Tarihi / Received Date: 11.07.2025

Kabul Tarihi / Accepted Date: 22.10.2025

Yayın Tarihi / Published Date: 25.10.2025

Atıf/Citation

Özmen, Abdulsamet. "Tavsîf Bağlamında Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ'nın Sanatlı Siyeri Üzerine Bir Değerlendirme". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* 11/23 (Güz 2025), 168-187.

10.28981/hikmet.1740349

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kör Hakem

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Benzerlik Taraması:

Bu makale turnitin programında taranmıştır.

Etik beyan:

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Lisans:

CC BY-NC 4.0

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

ÖZ

Türk edebiyatında kaleme alınan eserler, nazım ve nesir olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Nesir alanındaki eserler; sade, orta ve süslü nesir olmak üzere üç şekilde kaleme alınmışlardır. Süslü nesrin ilk örneği Sinan Paşa tarafından kaleme alınan Tazarrunâme'dir. Daha sonraki yüzyıllarda Veysi, Nergisî, Katip Çelebi, Nâbî, Nazmî-zâde gibi müellifler de süslü nesir sahasında önemli eserler ortaya koymuşlardır. Süslü nesir sahası eserlerinin bir kısmı siyer alanında kaleme alınmışlardır. Bu sahanın ilk eseri Dürretü't-Tâc fî Sireti Sâhibi'l-mî'râc adlı eserdir. Bu eser tamamlanmamıştır. Daha sonraki yıllarda birçok müellif bu esere çeşitli zeyiller yazmışlardır. Bu eserlerin genelinde yazarlar, kişileri ve ele aldığı konuları sanatlı bir bakış açısıyla ele almışlardır. Şahıslar bazında beğendikleri kişileri övgü dolu sözlerle tavsif etmişlerdir. Buna mukabil sevmedikleri, dine ve dinî yaşama aykırı gördükleri kişileri de hakaret içeren sözlerle tezyif etmişlerdir. Bu sahada ve adı geçen esere bir zeyl de Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ tarafından yazılmıştır. Çalışmanın ana konusunu, Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ tarafından yazılan zeyilde kişilere yönelik yapılan tavsif örnekleri oluşturmaktadır. Böylelikle müellifin duygu ve düşünce dünyasının eserinde kullandığı üslûba etkileri irdelenecektir. Adı zikredilen kişilerin genel özellikleri verildikten sonra müellifin kişiler hakkında yaptığı tavsifata da değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nazmî-zâde, zeyl-i siyer, süslü nesir, tavsif.

ABSTRACT

Works written in Turkish literature are divided into two categories: verse and prose. Prose works are written in three forms: plain, medium, and ornamented prose. The first example of ornamented prose is Tazarrunâme by Sinan Pasha's. In later centuries, authors such as Veysi, Nergisî, Katip Çelebi, Nâbî, and Nazmî-zâde also produced important works in ornamented prose. Some of the works in ornamented prose were written in the biography of the Prophet. The first work in this field was Dürretü't-Tâc fî Sireti Sâhibi'l-mî'râc, which remained unfinished. In later years, many authors wrote various addendums to this work. In most of these works, the authors treated the characters and topics with an artistic perspective. They praised the individuals they admired. On the other hand, they insulted those whom they did not like and saw as contrary to religion and religious life. An addendum to this work, as well as an addendum to the aforementioned work, was also written by Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ. The main focus of this study is the characterizations of characters in the addendum written by Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ. This will examine the influence of the author's emotional and intellectual world on the style he employs in his work. After providing general characteristics of the individuals mentioned, the author's characterizations of these individuals will also be discussed.

Keywords: Nazmi-zâde, zeyl-i siyer, ornate prose, description.

Giriş

İslâmî edebiyatlarda siyer ve megâzî kelimeleri bazen eş anlamlı bazen de genel anlamlarıyla kullanılmıştır. Siret kelimesinin çoğulu olan siyer, Hz. Muhammed'i ve onun hayatı çerçevesinde oluşan bilim dalı ve bu konuda yazılan eserlerin ortak adıdır. Megâzî ise magzat kelimesinin çoğuludur. Bu kelime, Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerinin tarihine ve bu konuda yazılan eserlere verilen genel addır. (el-Shaman: 1982, vı-xx)

Siyer ve magâzî dışında bu konuları ele alan diğer edebî türler ise mevlid manzumeleri, mi'râciye veya mi'râc-nâmeler, hicret-nâmeler, hilye-i şerîfe, esmâ-i şerîfe, neseb-i şerîf, mu'cizât-ı nebi, gazavât-ı nebi, delâil-i nübüvvet, şemâil-i şerîfe, hukuk ve hasâis adlı eserler şeklinde sayılabilir. (el-Shaman: 1982, xxi-xxv)

Türk edebiyatında müellifler siyer anabilim dalında yazılmış eserleri; mensur, manzum ve mensur manzum olmak üzere üç şekilde kaleme almışlardır.

Türk edebiyatında siyer sahasında 14. yüzyıl ile 20. yüzyıllar arasında kırka yakın siyer kitabı tercüme veya telif edilmiştir. Bunlardan dokuz tanesi Arapçadan, beş tanesi Farsçadan Türkçeye tercümesi yapılmış, diğerleri ise Türkçe telif edilmiştir.

Bu sahanın ilk tercüme eseri 14. asrın ikinci yarısında Erzurumlu Kadı Darîr (ö. 796/1393) tarafından Arapçadan tercüme edilen Tercemetü'd-Darîr ve Takdîmetü'z-Zahîr'dir. Edebiyatımızdaki ilk telif eser ise Alaşehirli Kâdî Üveys bin Mehmed tarafından kaleme alınan Dürretü't-Tâc fî Sîreti Sâhibi'l-Mi'râc veya diğer adıyla Siyer-i Veysî'dir. Eser son derece ağır ve külfetli bir üslûpla kaleme alınmıştır. Ancak eser Veysî'nin ölümüyle yarım kalmıştır (el-Shaman: 1982, xxxvii-xl). Daha sonra birçok müellif Veysî tarafından kaleme alınıp yarım kalan eseri tamamlamak için zeyil yazmışlardır. Siyer-i Veysî'ye yazılan zeyiller ve muhtevaları hakkında aşağıda bilgi verilmiştir.

1. Zeyl-i Siyer-i Veysî: Eser, Nev'izâde Atâ'ullâh (ö. 1044/1634) tarafından kaleme alınan ve Siyer-i Veysî'ye yazılan ilk zeyildir. Bu zeyil de müellifin ölümüyle yarım kalmıştır. Eser Bedir Savaşı sonrasındaki çeşitli olaylar ve gazalardan bahseder. Bu zeyil Suat Donuk tarafından inceleme-metin olarak neşredilmiştir (Donuk, 2015, 103-141).

2. Zeyl-i Siyer-i Veysî: Bosnalı Sâmi-i Abdülkerim (ö. 1096/1684) tarafından kaleme alınan eserde, besmele, salvele ve sebeb-i te'lif dışında "Seriyye-i Sâlim İbni Umeyr, Gazve-i Benî Süleym ve Gazve-i Uhud" hadiseleri yer almaktadır (Kurt, 2022, 441-478).

3. Zeyl-i Siyer-i Veysî: Tıflî nâmıyla meşhur Ahmed (ö. 1223/1808) isminde biri tarafından kaleme alınan eserde, Nâbî ve Nazmizâde Hüseyin Murtzâ'nın zeyillerinde geçmeyen ve iyice anlatılmayan hadiselerden bahsedilmiştir.

4. Zeyl-i Siyer-i Veysî: Koçhisârî-zâde Süleyman Tâlib (ö. 1206/1792) tarafından kaleme alınan eser, müellifin ölüm yılı olan 1206/1792 tarihinde tamamlanmıştır. Nâbî'nin ilk zeyline zeyl olan eser, Benî Kaynuka Savaşı ile başlayıp Yemâme hâkimi Hevze bin Ali'ye gönderilen İslâmiyete davet mektubuyla son bulmuştur (Erkoç, 2023/1-122).

5. Zeyl-i Siyer-i Veysî: Kerküklü Tıflî Ahmed Çelebi (ö. 1223/1808) tarafından kaleme alınan eserde Nâbî ve Nazmî-zâde'nin eserlerinde eksik kalan ve yetersiz olan kısımların tamamlanması amaçlanmıştır. Eserde Nâbî ve Nazmî-

zâde’yi tenkit eden bir üslûp kullanılmıştır. Eserde Mekke’nin Fethine Tetimme konusu ile Hz. Peygamber’in Vedâ Haccı konusu arasındaki bazı vakialara değinilmiştir. Eserin bilinen tek nüshası Medine Ârif Hikmet Kütüphanesinde (Nr. 40/242) numarasıyla kayıtlıdır (Erkoç, 2023, 5).

6. Huneyniye ve Tâifiye: Koca Râgıp Paşa (ö. 1176/1763) tarafından kaleme alınan eser, Nâbî tarafından kaleme alınan Zeyl-i Siyer-i Veysî’nin zeyli mahiyetini taşımaktadır. Müellif bu eserinde Huneyn ve Tâif gazalarını kaleme almıştır (Çaldak, 2017, 1-25).

7. Zeyl-i Siyer-i Veysî: Nâbî (ö.1124/1712) tarafından kaleme alınan eser, Siyer-i Veysî’ye yazılan zeyillerin en önemlisidir. Eser Benî Kaynukâ Savaşı ile başlayıp Mekke’nin fethiyle son bulmuştur (Özmen, 2020, 31).

8. Zeylû’z-zeyl-i Siyer-i Veysî: Bu eser de Nâbî (ö.1124/1712) tarafından kaleme alınmıştır. Eser, Hâlid bin Velîd Serriyesi ile başlayıp, Velîd bin Ukbe’nin Benî Mustalık kabilesinden zekat talep etme hadisesi ile son bulmuştur (Özmen, 2020, 31).

9. Zeyl-i Siyer-i Veysî: Zehrimâr-zâde Seyyid Mehmed Rızâ (ö. 1081/1671) tarafından kaleme alınan böyle bir eserin varlığından bahsedilse de kaynaklarda eser hakkında her hangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

10. Zeyl-i Siyer-i Veysî ve Nâbî: Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ Efendi (ö. 1134/1721) tarafından kaleme alınan esere, Mekke’nin fethini tamamlayan cümlelerle başlanmıştır. Müellif, eserinin son kısmını insanların en şerefli olan Hz. Muhammed’i anlatmada yetersiz kaldığını eserdeki hata ve kusurlardan dolayı Allah’a sığındığını dile getirmiştir. (Büküm, 2023, 1-426).

Çalışmamızda Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ tarafından kaleme alınan eser, tavsif bağlamında tetkik edilirken Süleyman bin Şahbâz el-Berber tarafından istinsah edilen “Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi, Arşiv No. 930-934, Dürretü’t-Tâc fî-Sîreti Sâhibi’l-Mî’râc Zeyli, 1718 (K Nüshası)”, Abdurrahman Eşref tarafından istinsah edilen “Nuruosmaniye Kütüphanesi, Arşiv No. 3309, Zeylû’z-Zeyl Alâ-Siyer-i Veysî, 1726-1727 (NO Nüshası)”, “Nuruosmaniye Kütüphanesi, Arşiv No. 3351-3353, Zeylû’z-Zeyl Alâ-Siyer-i Veysî, 1696 (N Nüshası)” nüshalarından ve Mehmet Büküm tarafından tenkitli metin olarak hazırlanan “Nazmî-zâde’nin Zeyl-i Siyer-i Veysî ve Nâbî’si, Cilt I: Giriş, İnceleme ve Tenkitli Metin -Transkripsiyon, Manassas/Virginia, 2023” adlı çalışmadan yararlanılmıştır. Çalışmada örnek olarak gösterilen metinler gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra Büküm tarafından hazırlanan eserden alınmıştır. Metinlerin alıntı yapıldığı sayfa ise parantez () içinde gösterilmiştir. Eserden seçilen tavsif örneklerinin bağlamsal dil içi çevirileri de verilmiştir.

Zeyl-i Siyer-i Veysî ve Nâbî’nin Üslûp Özellikleri

Veysî ve Nâbî tarafından telif edilen siyerlerde olduğu gibi Nazmî-zâde tarafından kaleme alınan bu eser de süslü nesrin en önemli eserlerinden sayılmaktadır. Eserde kullanılan dil ve üslûp süslü, sanatkârane ve külfetlidir. Müellif eserinde anlattığı konu ve olaylara paralel olarak konu ile alakalı çeşitli ayet, hadis, kelâm-ı kibâr, Türkçe-Farsça-Arapça manzumeler ve Arapça mensur ibârelerden yararlanmıştır. Diğer sanatlı siyer müelliflerinde olduğu gibi Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ da eserini kaleme alırken düşüncelerini nesir cümleleriyle ifade etmiştir. Bu cümlelerin kendisinde oluşturduğu duyguları ise manzum ifâdelerle dile getirmiştir.

Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ, eserinde şekil ve muhtevâ olarak Veysî ve Nâbî tarafından kaleme alınan siyerlere bağlı kalmıştır. Manzum ibâreler genel olarak sade, nesir cümleleri ise genellikle secili bir üslûp ile kaleme alınmıştır. Diğer sanatlı siyerlerde olduğu gibi Nazmî-zâde tarafından kaleme alınan eser de dil ve anlam açısından avam insanlar tarafından anlaşılmamıştır. Bu eser ancak belirli kültür seviyesine ulaşmış ve belli bir birikime sahip insanların ilgisini çekmiştir.

Üslûp açısından mezkur eser hakkında aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilir:

* Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ tarafından kaleme alınan eserde Arapça, Farsça kelime ve terkiplerle kurulmuş bir dil ve sanatlı bir üslûp kullanılmıştır. Örnek cümleler aşağıda gösterilmiştir:

“Ta‘âla’llâh ol ‘aynû’l-hayât-ı belâgatdur ki ciger-suhtegân-ı âteş-i şevk-ı Ahmedî ve teşne-lebân-ı zülâl-i sitâyiş-i Muhammediye gülâb-efşân-ı hakâyık u hikem ve reşş-i reşehât-ı letâyif-i kıdem ider. Yâhûd bir tûtî-i kâfiye-âmûz u secî-âzmâ-yı suhandur ki mahfil-nişîn-i gülşen-i şûriş olup nağme-serâ-yı na‘t-ı Seyyidü’l-verâ ‘aleyhi’t-tehâyâ oldukça murgân-ı ervâhı pervâza ve şavâhıkı kulüb-ı kâsiyeyi âvâza getirür. (106)

* Müellif, eserinde Türkçe, Arapça ve Farsça’dan doğrudan yararlandığını “Allahu ekber! Bu ne düzgün heykel ve kutlu çehredir ki Türkçe’nin gümüş yüzlü latif sahifeleri ve Arap nağmesinin kıymetli yakutları ve fasih Farsça lehçesinin yuvarlanan incilerinden bir araya gelmiş olup” anlamına gelebilecek “Allâhu ekber bu ne heykel-i mevzûn ve peyker-i hümayündür ki şahâyif-i letâyif-i sîmîn-sîmâ-yı Türkî ve yevâkît-i semîne-i lahn-ı ‘Arabî ve dürer-i gâltân-ı lehçe-i Derî’den mürekkeb olup” (106) cümleleriyle ifade etmiştir.

* Mensur cümlelerde seciye dayalı bir paralellik söz konusudur. Örnek cümleler aşağıda gösterilmiştir:

“Hey hey bu mecmû‘a-i **rengîn** ve cüzvdân-ı dil-**nişîndür** ki Şehnâme-i ekâsire-i ‘**Acem**, efsâne-i ser-güzeşt-i Husrev ü **Cem** degüldür belki Cenâb-ı Sultân-ı **âferîniş**, nûr-ı hadîka-i **bîniş**, gevher-i deryâ-yı **hestî**, bedrağa-i tarîk-ı Hudâ-**perestî...**” (107)

* Eserde -özellikle- müşrikler ve din düşmanlarından bahsedilirken hicivli bir anlatıma başvurulmuştur. Örnek cümleler aşağıda verilmiştir:

Bizans İmparatoruna “Akli başında olmayan Hirakl” anlamındaki “Hirakl-ı lâ-ya‘kil (171)” cümlesini kullanmıştır. Aynı şekilde “Medine’deki münafıkların başı” sıfatına layık olan Abdullah bin Ubey de “münafıkların eşek meşrepli sürüsünün başı” anlamındaki “Ser-tavîle-i har-meşrebân-ı münâfîkîn ‘Abdu’llâh bin Ubeyy bin Selûl (177)” cümlesiyle tezyif edilmiştir.

* Müellif, kendinden önceki sanatlı siyer müelliflerinden övgüyle bahsedip onları güzel vasıflarla tavsif etmiştir. Evvela sanatlı siyer alanının ilk ustası olan Veysî’yi “İlk üstat, renkli taze merasimin temel atan önceki bahçıvanı, Anadolu’nun kıymetli insanı merhum Veysî” anlamına gelebilecek “Üstâd-ı nuhustîn, bağbân-ı evvelîn tarh-endâz-ı tâze-âyîn-i rengîn, karm-ı Rûm Veysî-i merhûm (108)” gibi sıfatlarla tavsif etmiştir. Aynı şekilde eserde Veysi için “İlk üstat, siyerin yeni tarz temel atan uğurlu eserli Veysi” anlamına gelebilecek “Tarh-endâz-ı nev-zemîn-i siyer üstâd-ı evvel Veysî-i hüceste-eser (196)” tavsif içeren cümleleri kullanmıştır.

Nazmî-zâde, Veysî'nin yanı sıra sanatlı siyer sahasında eser kaleme alan Nâbî hakkında da bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Müellif, Nâbî'yi "Asrın benzeri bulunmayanı, dünyanın düzgün konuşanlarının ileri geleni, ikinci üstat, Mısır'ın ulusu, suya kanmışlık denizinin eşsiz incisinin anlamı Yusuf Nâbî" anlamına gelebilecek "Ferîd-i ʿaşr, ser-âmed-i suhanverân-ı dehr, üstâd-ı şânî, ʿAzîz-i Mısır, meʿânî-i dürr-i yektâ-yı kılzüm-i şâd-âbî Yûsuf Nâbî... (109)" övgü cümleleri ile medh etmiştir.

Bunun yanında müellif eserinde Veysî ve Nâbî'yi birlikte tavsif eden "Şirin sözlü Veysî'nin süslü sözü ve ince hayallî Nâbî'nin nağme parlatanı" anlamına gelebilecek "Nâtiqa-ârâ-yı Veysî-i şîrîn-makâl ve zemzeme-efrûz-ı Nâbî-i bârîk-hayâl (336)" tavsif cümlelerini kullanmıştır.

Aynı şekilde müellif kendisini de "Bî-çâre fakir, bilgisi az ve saf Nazmî-zâde adıyla meşhûr Murtazâ" anlamına gelebilecek "Faķîr-i üftâde kalîlül-bizâʿa vü sâde Murtaẓâ eş-şehîr be-Nazmî-zâde (110)" gibi cümlelerle tenkit etmiş. Eserini de "Sözün taze fidanının ham meyvesi" anlamındaki "Mîve-i hām-ı nev-nihâl-i makâl (111)" özlü sözle tenkit etmiştir.

Üslûp konusu açılmışken hazırlanan eserdeki kısmî yazım yanlışlarına değinilmesi eserin tam tekamülü açısından yararlı olacağı kanısındayız. Evvela böylesi sanatlı ve külfetli bir üslûpla kaleme alınmış eseri ilim alemine kazandıran Mehmet Büküm'ü tebrik etmek yerinde olacaktır. Eserde -başta tez danışmanı olmak üzere- emeği geçen herkes teşekkürü hak etmektedir. Ancak her eserde olduğu gibi bu eserde de göze çarpan bir iki hususa dikkat çekmek yararlı olacaktır. Yazar eseri transkribe ederken Mekke yolu üzerinde hacıların ihrâma girdikleri önemli Mîkât yerlerinden biri olan "Cîrâne" kelimesini "Cîʿirrâne (143)" olarak, daha sonra Müslüman olan "Uyeyne bin Hısn" ismini "Uyeyne bin Hısayn (157)", "Şürehbil bin Hıasene" ismini "Şercîl bin Hıasene (343)" olarak okumuştur.

Bunun dışında metin transkribe edilirken Farsça son eklere gelen ve Farsça tamlamaların kurulmasına vesile olan ye (۷) harfî, kurulan terkinin arkasına gelmesi gerekirken terkinin önüne gelmiştir. Örnekler, önce olması gereken sonra ise metindeki hali şeklinde sıralanmıştır. "ğam-zidâ-yı vahşetleri" "ğam-zidây-ı vahşetleri (146)", "gîrih-güşâ-yı zimâm" "gîrih-güşây-ı zimâm (150)", "şaʿşaʿa-nümâ-yı talʿat" "şaʿşaʿa-nümây-ı talʿat (156)", "mehd-ârâ-yı ufķ-ı zerrîn (174)" "mehd-ârây-ı ufķ-ı zerrîn (174)".

Zeyl-i Siyer-i Veysî ve Nâbî'de Tavsîf Örnekleri

Tarih boyunca İslâmî edebiyat sahasında kaleme alınan eserlerinin tamamında söz konusu Hz. Peygamber, Hulefâ-yı Raşîdîn, Al-i Beyt-i Nebvî, Sahabeler ve İslam dininin diğer kahramanları söz konusu olunca övgü ve güzel sözlerle tavsif kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ tarafından kaleme alınan Zeyl-i Siyer-i Veysî ve Nâbî adlı eserde Hz. Peygamber başta olmak üzere İslam dininin diğer büyükleri hakkında yapılan tavsif örneklerinden bazıları hakkında bilgi verilecektir.

1. Hz. Peygamber'e Yapılan Tavsîfler

Diğer peygamberler ve Hz. Peygamber'de bulunan ortak vasıfların ilki doğruluk ve yürek temizliği anlamına gelen **sıddıktır**. Peygamberlerden hiçbiri asla yalan söylemez, sözlerinin doğruluğu -gerektiği yerlerde- muʿcizelerle desteklenir. Peygamberlerin ikinci vasfı ise emîn ve güvenilir olma anlamındaki **emanettir**. Peygamberler asla emanete hıyanet etmezler. Bu görüş, Al-i İmrân Suresi'nin 161.

âyetinde yer alan “Bir peygamber için emânete hıyanet yaraşmaz.” hükmü ile desteklenmiştir. Bunun en belirgin delili ise Mekke’li müşrikler, Hz. Peygamber’e peygamberlik vazifesi gelmezden önce bile O’na “Muhammedü’l-emîn” (kendisine güvenilen Muhammed) demeleridir. Peygamberlerin bir diğer vasfı ise “akıllı, zeki ve hikmet sahibi anlamlarına gelen **fetânet**ti. Gaflet ve akılsızlık, toplumu ikna ve topluma önderlik yapmak için vazifelendirilen peygamberler için uygun düşmez. Bunun dışında peygamberler, “günah işlememe ve gûnahtan korunma” anlamını ihtiva eden **ismet** sıfatına da sahiptirler. Son olarak peygamberler “Allah’tan aldıkları vahiy mesajlarını eksiksiz olarak ümmetlerine iletmesi” anlamlarına gelen **tebliğ** sıfatı ile vazifedardılar. Bu konu, Maide Suresi’nin 67. âyetinde “Ey Peygamber! Rabb’inden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, Allah’ın elçiliğini tebliğ etmemiş olursun.” şeklinde açıklanmıştır.

Bu başlık altında ele alınan örnekler, Nazmî-zâde Hüseyin Murtaza tarafından kaleme alınan *Zeyl-i Siyer-i Veysi ve Nâbi* adlı eserin Mekke’nin fethi ve Hz. Peygamber’in mucizeleri arasında geçen hadiselerden seçilerek gösterilmiştir. Eserdeki örneklerin çoğunda Hz. Peygamber ismen değil sıfatlarıyla zikredilmiştir. Örneklerin çoğu “şallallâhu ‘aleyhi ve sellem” vasfının önüne getirilerek verilmiştir. Bu sebepten ötürü örnek olarak gösterdiğimiz cümlelerde geçen “şallallâhu ‘aleyhi ve sellem, ‘aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm, ‘aleyhi efđalü’t-tahiyye” gibi Hz. Peygamber’i doğrudan veya dolaylı olarak zikreden kelimeleri tekrarlamaya ihtiyaç duyulmamıştır. Aşağıdaki cümlelerde Hz. Peygamber tarif edilirken seçilen örneklerden O’nun “âlim, seçkin, rahmete vesile, dünyadaki düzene sebep, muktedir, peygamberlerin sultanı, ümmetinin şefaâtçisi” olduğu anlaşılmaktadır. Aşağıdaki tabloda eserde geçen Hz. Peygamber hakkında yapılan tavsifler ve anlamları verilmiştir.

Âzâr-resân-ı hâtır-ı nâzenîn-i ‘illiyîn (112)	Cennetin en yüksek mertebesine sahip güzelin gönlünün dert ve keder icap ettireni
Pîşgâh-ı neyyir-i sipihr-i risâlet (117)	Peygamberliğin gökyüzü güneşinin sahibi
Yenbû‘u’l-hikem (117)	Hikmetlerin kaynağı
Dîbâce-h’ân-ı levh u qalem (118)	Kader levhasının ilk okuyanı
Kâşif-i habâya-yı ‘âlem (117)	Alemin definelerinin keşfedeni
Dağdağa-resân-ı hâtır-ı hâtır-i kâr-sâz-ı ‘âlem (120)	Âlemin becerikli yüce gönüllü ıztırap yetiştiricisi
Bismi’llâh-i muşhaf-ı nübüvvet Şâhenşeh-i mesned-i fütüvvet (121-122)	Peygamberlik kitabının başlangıcı, yiğitlik makamının en büyük padişahı
Hâzret-i şeh-süvâr-ı şafaq-‘âlem sultân-ı hecdeh hezâr-‘âlem (122)	Alaca sancağın ata iyi bineni, on sekiz bin alemin sultanı
Sultân-ı te‘yîd-kerde-i Hudâ (130)	Allah’ın doğrulanmış sultanı

Hâzret-i dîbâce-ârâ-yı dîvân-ı cāmî'ü'l- kelîm (131)	Lafzı az manası çok divanın önsöz süsleyeni
Ğurre-i nâsiye-i risâlet hatm-ı şeref- nâme-i nübüvvet (135)	Peygamberliğin yüzünün aydınlığı peygamberliğin şerefli mektubunun mührü
‘Ünvân-tırâz-ı tûmâr-ı ‘âlem (135)	Dünyanın dürülmüş kitap süsleyicisi
Zebân-güzâr-ı şeker-bâr-ı nâzenîn-i ‘âlem (136)	Dünyanın nazlı şeker yağdıran dil geçireni
Tuħfe-i taħiyye ve niyâz-ı istiğfâr-ı ḥayrû'l-berîyye (137)	Hediyein hediyesi ve insanların hayırlısının af dileyen duası
Kürsî-nişîn-i bâlâ-ḥâne-i şefâ‘at (137)	Affa vesilen olan çatının sakini
Âyet-i râyet-i nübüvvet (139)	Peygamberlik sancağının delili
Fermûde-i kâfile-sâlâr-ı enbiyâ (140)	Peygamberlerin reisinin fermanı
Esrâr-dân-ı umûr-ı ‘âlem (141)	Dünya işlerinin sırlarının bilicisi
Dil-nüvâz-ı ‘âlem (145)	Kâinatın gönül okşayıcısı
Żiyâ-baḥş-ı sevâbit ü seyyâr bâ‘is-i revâbîṭ-ı leyl ü nehâr (192)	Sabit ve gezen yıldızların ışık vereni, gündüz ve gece düzenlerinin sebebi
Kürsî-nişîn-i makâm-ı Maḥmûd ber- güzide-i kâr-ḥâne-i vücûd (149)	Şefa‘at-ı kübra makamının sahibi varlık aleminin seçkini
Şâhib-i ḥulḳ-ı ‘azîm (183)	Ulu ahlak sahibi
Şefî‘-i rûz-ı cezâ (149)	Kıyamet gününün şefa‘at edeni
Seḥâb-ı rahmet-i nev-bahâr-ı vücûd (149)	Varlık baharının rahmetinin bulutu
Beşâret-resân-ı mübeşşir-i ‘âlem (155)	Kâinatın müjdeleyen müjdecisi
Gül-i şad-berg-i hemîşe-bâhâr-ı gülşen- i ıstîfâ, nâzenîn-i çemen-suffâ-i irtizâ, Ebû'l-Kâsım-ı Muḥammedü'l-Mustafâ (396)	Seçilmiş gül bahçesinin her baharının yüz yapraklı gülü, beğenilmiş çimenliğin nazik endamlısı
Bârân-ı rahmet-i çemenzâr-ı ‘âlem (376)	Kâinat çimenliğinin rahmetinin yağmuru

2. Hulefâ-yı Râşidîne Yapılan Tavsifler

Hulefâ-yı Râşidîn dönemi, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'in halifeliliğiyle başlayıp (632-34), Hz. Ömer (634-44), Hz. Osman 644-56) ile devam edip Hz. Ali'nin (656-61) vefatıyla biten dönemin adıdır. Bu dönem -bazı siyasî karışıklıklar meydana gelmekle beraber- genel olarak İslamiyetin yayılmasıyla neticelenmiştir. Bu döneme dört halife damgasını vurmuştur. Mezkûr dönemde yaşayan halifelerin her biri kendine has bir özelliklerle tavsif edilmiştir. Aşağıda Hz. Ebû Bekir'den başlayıp Hz. Ali'ye kadar adı geçen dört halifenin dikkate değer bazı özelliklerinden bahsedilecek akabinde Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ'nın konuya bakış açısı irdelenecektir.

Hz. Ebûbekir İçin Yapılan Tavsif Örnekleri

Hz. Ebû Bekir, servetini Allah yolunda sarf edip eski elbiseler giydiği için “Zü'l-hilâl” (ذو الخلال), şefkat ve merhametinden dolayı kendisi “Evvâh” lakaplarıyla anılmıştır. Ancak Hz. Ebû Bekir'in en bariz özelliği Hz. Peygamber'in -başta Mi'rac hadisesi olmak üzere- gayb ile ilgili verdiği haberleri tereddüt etmeden kabul ettiğini gösteren “Sıddîk” lakabıdır (Fayda, 1994, 101). Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ da eserinde Hz. Ebû Bekir'in -örneklerin çoğunda- doğruluk ve dürüstlüğüyle beraber şefkat yönünü ele alan cümleleri kaleme almıştır. Örneklerde yer alan tavsiflerin tamamına yakını “Hâzret-i Ebû Bekri's-Sıddîk, Ebû Bekri's-Sıddîk ve şeyh-i ʿatîk” kelimelerinin önüne getirilmiştir. Örnekler ve dil içi çevirileri aşağıda gösterilmiştir.

Tırâz-ı ser-bend-i taşdîk Hâzret-i Ebû Bekri's-Sıddîk (127)	Doğruluk (göstergesi olan) sarığın süsü
Âb-rû-yı gülzâr-ı taşdîk Hâzret-i şeyh-i ʿatîk Ebû Bekri's-Sıddîk (172)	Doğruluk (göstergesi olan) gül bahçesinin yüz suyu
Zamân-ı hilâfet-i ser-çeşme-i cüybâr-ı taşdîk Hâzret-i Ebû Bekri's-Sıddîk (265)	Doğruluk (göstergesi olan) ırmağının pınarının halifelik zamanı
Hâzret-i şeyh-i ʿatîk Ebû Bekri's-Sıddîk (268)	Güzel soylu kabile reisi
Hâzret-i mesned-ârâ-yı taşdîk Ebû Bekri's-Sıddîk (270)	Doğruluk (göstergesi olan) makamın süsü
Âb-rû-yı cihân-ı taşdîk Hâzret-i Ebû Bekri's-Sıddîk (283)	Doğruluk (göstergesi olan) alemin yüz suyu
Hâzret-i şeyh-i ʿatîk yâr-ı gâr-ı şefîk Ebû Bekri's-Sıddîk (303)	Eski kabile reisi, şefkatli mağara arkadaşı

Hz. Ömer İçin Yapılan Tavsîf Örnekleri

İslam tarihinde 634 ile 644 yılları arasında İslâm âleminin liderliğini yapan Hz. Ömer, sert mizaçlı yapısıyla beraber yenilikçi, akılcı ve liderlik vasıflarına sahiptir. Ayrıca O'nun en bariz özelliği âdil olmasıydı (Fayda, 2007, 44-51).

Çalışmamıza konu olan eserde ise önder kişiliği, insafı, liderliği söz konusu olmuştur. Eserde dikkate şayan örneklerin tamamına yakınında Hz. Ömer tavsif edilirken “Hâzret-i ‘Ömer bin el-Hattâb” ismi kullanılmıştır. Hz. Ömer ile örnek cümleler ve dil içi çevirileri aşağıda verilmiştir.

Menî'ü'l-cenâb Hâzret-i ‘Ömer bin el-Hattâb (126)	Erişilmez yüce kişilik
Temîme-i bâzû-bend-i aşhâb Hâzret-i ‘Ömer bin el-Hattâb (127)	Sahabelerin koluna bağlanan nazar boncuğu
Naşfet-cenâb ‘Ömer bin el-Hattâb (172)	İnsaflı yüce kişi
Kudve-i aşhâb Hâzret-i ‘Ömer bin el-Hattâb (268)	Sahabelerin tabi olduğu kişi
Celîlü'l-elkâb Hâzret-i ‘Ömer bin el-Hattâb (270)	Ünvanların büyüğü(ne sahip olan)

Hz. Osman İçin Yapılan Tavsîf Örnekleri

İslam tarihinde İslam dünyasına 644 ile 656 yılları arasında liderlik yapmıştır. Hz. Osman, kerâmet sahibi, tatlı dilli, şânı yüce, güzel konuşan bir kişi idi. Eli açık olan Hz. Osman, iffetli, yumuşak huylu, herkesle anlaşabilen, hilim ve şecaat sahibi olan bir zat idi. (Yiğit, 2007, 438-43) Nazmî-zâde Hüseyin Murtaza, eserinde Hz. Osman’a çok fazla değinmemekle birlikte O’nun makamının yüce şânının âli olduğunu dile getirmiştir. Örnek cümle aşağıda verilmiştir.

‘Aliyyü’s-şân ‘Osmân bin ‘Affân (173)	Şanı yüce
---------------------------------------	-----------

Hz. Ali İçin Yapılan Tavsîf Örnekleri

İslam tarihinin 656-661 yılları arasında İslam Devleti’nin liderliğini yapmış bir zattır. Bütün şîi ve sünni kaynaklar O’nu ilim, takvâ, ihlâs, samimiyet, fedakârlık, şefkat, kahramanlık sahibi gibi vasıflarla anmaktadır (Kandemir, 1989, 375-78). Çalışmamıza konu olan eserde ise Hz. Ali, kahramanlığı, fedâkârlığı, önder olması gibi hususlarıyla ele alınmıştır. Eserde dikkate şayan örneklerin tamamına yakınında Hz. Ali tavsif edilirken “‘Alî bin Ebî Tâlib, Hâzret-i ‘Aliyyü'l-Murtaza” ismi kullanılmıştır. Örnek cümleler aşağıda gösterilmiştir.

Şaf-der-i gâlib ‘Alî bin Ebî Tâlib (126)	Üstün/kazanan savaşçı
Maḥdûm-ı ḥânevâde-i veşâyet Hâzret-i ‘Aliyyü'l-Murtaza (120)	Vâsilik ailesinin hizmetkârı
Şeh-süvâr-ı celîlü'l-menâkıb ‘Alî bin Ebî Tâlib (222)	Hikâyelerin büyük usta binicisi

Celîlû'l-menâkıb °Alî bin Ebî Tâlib (244)	Hayat hikâyelerinin büyüğü
Hzret-i esedu'llâhu'l-gâlib °Alî bin Ebî Tâlib (280)	Üstün gelen Allah'ın arslanı
İmâm-ı maşriq u mağrib °Alî bin Ebî Tâlib (286)	Doğu ve batının imamı
Hzret-i mazharû'l-acâyib °Alî bin Ebî Tâlib (300)	Şaşırtıcı ve garip şeylere sahip olan
Nazm-ı dil-keş-i faşih-lehce-i benî gâlib °Alî bin Ebî Tâlib bin °Abdû'l-muttâlib (318)	Üstün gelen oğulların güzel konuşma tarzının cazibeli nazmı
Düvvüm-engüşt-i pençe-i ehl-i °abâ Hzret-i °Aliyyü'l-Murtaza (207)	H. Peygamber ve ailesinin elinin ikinci parmağı
Hzret-i emîr-i müşkil-güşâ °Aliyyü'l-Murtaza (251)	Zor işleri halleden önder

Bunun dışında eserde dört halifenin tamamını tavsif eden cümlelere de rastlamak mümkündür. Örnek aşağıda gösterilmiştir.

Hzarât-ı şeyhayn-ı mükerrameyn Ebû Bekr ü °Ömer ve şihreyn-i muhterameyn °Osmân u °Alî-i Hayder (381) [Saygıdeğer iki şeyh (Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer) ve saygıdeğer evlilik sonucu akrabalık kuran iki zat (Hz. Osman ve Hz. Ali)]

3. Ezvâc-ı Tâhirâta Yapılan Tavsîfler

Mü'minlerin anneleri anlamına gelen ümmühâtü'l-mü'minîn tamlaması, diğer tabirle ezvâc-ı tâhirât şeklinde zikredilmektedir. Bu tamlamalar/isimlendirmeler, Hz. Peygamber'in hanımlarının genel adıdır. Hz. Peygamber, hayattayken on bir kadın ile evlilik yapmıştır. Bunlar sırasıyla Hatice bint Huveylid, Sevde bint Zem'a, Âişe bint Ebû Bekir, Hafsa bint Ömer, Zeynep bint Huzeyme, Ümmü Seleme, Zeyneb bint Cahş, Cüveyriye bint Hâris, Safiyye bint Huyey, Ümmü Habîbe ve Meymune bint Hâris'tir (Uraler, 2012, 306-308). Her birinin kendine has özellikleri olan ezvâc-ı tâhirât, Nazmî-zâde tarafından kaleme alınan siyere de konu olmuşlardır. Müellif, eserinde ümmühâtü'l-mü'minîn'den olan Hz. Hatice'yi Hz. Peygamber'e yardımı, iyilikseverliği cihetiyle; Hz. Âişe'yi misafirperverliğiyle; Hz. Sevde'yi, Peygamber'i razı etmesiyle; Hz. Hafsa'yi, namusuyla; Hz. Zeyneb'i, iyilikseverlik ve namusuyla; Hz. Ümmü Habîbe ve Hz. Meymune'yi asaletiyle; Hz. Cüveyriye'yi dindarlığıyla; Hz. Safiye'yi, Hz. Peygamber'e itaatıyla; Hz. Ümmü Seleme'yi, Peygamber'in kendisini azat etmesi cihetiyle tavsif etmiştir. Eserden örnek cümleler aşağıda gösterilmiştir.

Haremserâ-yı ümmü'l-mü'minîn °Âişe-i Şiddîka (273)	Müminlerin annesinin evi (Hz. Aişe)
Harem-i melâ'ik-mahrem Hâzret-i Şiddîka (278)	Meleklerin girdiği ev (Hz. Aişe)
Dürretü't-tâc-ı nisâ° hayr-ı h'âh-ı seyyidü'l-verâ hâtır-güşâ-yı habîb-i Hudâ Hâzret-i Hadîcetü'l-Kübrâ (337)	Bayanlara oranla taçtaki pırlanta, kâinat efendisinin (Hz. Peygamber) iyilikseveri, Allah'ın sevgilisinin (Hz. Peygamber) gönlüne ferahlık veren (Hz. Hatice)
Cüyende-i rızâ-yı eşrefü'l-verâ Hâzret-i Sevde binti Zem'a (338)	Kâinat şereflişinin rızasını arayan (Hz. Sevde)
Zâhîde-i pâk-güher-i iffet-perver Hâzret-i Hafsa binti °Ömer (339)	Namusunu koruyan soylu sofiye (Hz. Hafsa)
Bânü-yı iffet-pîrâ cemîletü'z-zîkr-i °âlem-i bâlâ Hâzret-i Zeyneb binti Caşş (341)	Yüce alemin iyilikle anılan namuslu hanımı (Hz. Sevde)
Muhaddire-i necîbe Ümmü Habîbe binti Ebî Süfyân (342)	Asilzadeliği kabartan (Hz. Ümmü Habibe)
Dürre-i necâbet-i meknûne Hâzret-i Meymûne binti el-Hârişü'l-Hilâliyye (345)	Gizli asaletin incisi (Hz. Meymûne)
Bânü-yı kânite Hâzret-i Cüveyriyye binti el-Hârişü'l-Muştalîkî (346)	Dindar/itaatli kadın (Hz. Cüveyriye)
Seyyide-i Kurayza ve nezîr-i şerîfe-i İsrâ'îliyye Hâzret-i Şafiyye (347)	Hz. Peygamber'e itaat eden Kureyza'nın hanımı ve Hz. Yakub'un soyundan gelen mübarek adak (Hz. Safiye)
Âzâd-kerde-i nebevî Hâzret-i Ümmü Seleme (334)	Peygamber'in azat ettiği (Hz. Ümmü Seleme)

4. Hz. Peygamber'in Kızlarına Yapılan Tavsîfler

İslamî kaynaklar Hz. Peygamber'in dört kızının varlığı üzerinde müttefiktir. Kızlarının tamamı Hz. Hatice'den doğmuştur. İlk kızı Ebû'l-Âs ile evlenen Zeynep'tir. İkinci kızı Hz. Osman ile evlenen Rukiyye'dir. Üçüncü kızı Ümmü Gülsüm de Hz. Rukiyye'nin vefatı üzerine Hz. Osman ile evlenmiştir. Dördüncü kızı Hz. Peygamber'in en fazla sevdiği ve neslini devam ettiren Fatma ise Hz. Ali ile evlenmiştir. Bahse konu olan Resûlullah'ın dört kızı da Nazmî-zâde tarafından kaleme alınan eserde tavsif edilmişlerdir. Müellif, eserinde en fazla değindiği Hz.

Fatma’yı “Peygamber soyunun dördüncü sultanı, edep ve hayalî, suyu yüce, hatun” gibi sıfatlarla; Hz. Zeyneb’i “Nebât kabilesinin güzel ve uygun ilk güzel kızı” ünvanıyla; Hz. Rukiyye’yi “ikinci sultan” vasfıyla; Hz. Ümmü Gülsüm’ü “üçüncü hanım, saygıdeğer, ahlaklı ve namuslu” gibi vasıflarla tavsif etmiştir. Örnek cümleler açıklamalarıyla birlikte aşağıda verilmiştir.

Sultâne-i râbi‘a-i hânedân-ı Resûl Hâzret-i Fâtıma-i Betûl (331)	Peygamber’in sülalesinin dördüncü sultanı (Hz. Fatıma)
Hâzret-i ‘aşâbe-tırâz-ı hayâ vü edeb Zehrâ-yı zâhîretü’l-lakab Fâtıma-i ‘âliyetü’n-neseb ve havâtîn-i harem-i ‘illiyân Ümmehât-ı Mü’minîn (227)	Edeb ve haya (ile) donatılmış, Zehra lakaplı, yüksek haremî hatunu, soyu yüce Fatıma, müminlerin annesi (Hz. Fatıma)
Tırâz-ı ‘aşâbe-i ‘iffet Hâzret-i Fâtıma-i Meryem-menkıbet (233)	Temizlik verasetiyle donatılmış (Hz. Fatıma)
Şem‘-i cem‘-ârâ-yı düdmân-ı Seyyidü’l- verâ yâdgâr-ı ni‘me’l-halef-i Hâdîcetü’l- Kübrâ ya‘nî Hâzret-i Zehrâ (305)	Kâinatın efendisinin (Hz. Muhammed) soyunun tamamını süsleyen mum, Haticetü’l-kübrâ’nın en güzel evladı (Hz. Fatıma)
Ciger-güş-e-i Resûl Hâzret-i Betûl (304)	Resûlullah’ın evladı (Hz. Fatıma)
Evvelîn benât-ı hüsnu’n-nebât ve’l- ahşeb Hâzret-i Zeyneb (329)	Nebat kabilesinin güzel ve uygun ilk güzel kızı (Hz. Zeynep)
Sultâne-i şâniye Hâzret-i Rukıyye (329)	İkinci sultan (Hz. Rukiye)
Bânü-yı siyyüm Hâzret-i Ümmü Külsüm (329)	Üçüncü hanım (Hz. Ümmü Külsüm)
Muḥaddereteyn-i muḥteremeteyn Ümmü Külsüm ü Zeyneb (335)	Saygıdeğer Müslüman kadınları (Hz. Ümmü Külsüm ve Zeynep)
Sārâ-sîret Meryem-‘iffet Hâzret-i Ümmü Külsüm (217)	Sara (gibi) ahlaklı Meryem (gibi) namuslu (Hz. Ümmü Külsüm)

5. Hz. Peygamber’in Amcalarına Yapılan Tavsîfler

İslamî kaynaklarda Hz. Peygamber’in Hâris, Zübeyr, Abdülka’be, Ebû Tâlib, Kusam, Dırâr, Abbâs, Hamza, Mukavvim, Hacl, Ebû Leheb, Gaydak adlarında amcalarının olduğu beyan edilmektedir. Hz. Peygamber, amcalarından Hâris, Abdülka’be ve Kusam ile hiç görüşmemiş; Zübeyr, Gaydak, Mukavvim, Hacl ve Dırâr ile nübüvvet öncesi görüşmüş, ancak onlar İslam’ın mesajlarına yetişmeden vefat etmişlerdir. Hz. Peygamber’in nübüvvetine yetişen amcaları dört tanedir. Bunlardan Hz. Hamza ve Hz. Abbâs iman etmiş. Ebû Tâlib -şüphelidir- ve Ebû Leheb ise imân etmemişlerdir. (Yılmaz, 2012, 124-138).

Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ eserinde Hz. Peygamber’in amcaları Abbâs, Hamza, Ebû Tâlip’ten bahsetmiştir. Hz. Hamza İslam âleminde cesur savaşçı kimliğiyle, Hz. Abbâs, Allah’a imânının kuvveti ve sağlamlığı ile, Ebû Tâlip ise Kureyş Kabilesinin önde gelen ve sözü dinleneni olarak bilinmekteydi. Mezkur eserde ise Hz. Abbas, saygıdeğer ve şefkati; Hz. Hamza, cesâreti; Ebû Talip ise Hz. Peygamber’e olan himayesiyle anlatılmıştır. Konu ile ilgili örnekler aşağıda gösterilmiştir.

°Amm-ı hayrû'n-nâs Hâzret-i °Abbâs (172)	İnsanların hayırlısının amcası (Hz. Abbas)
°Amm-ı muhterem Hâzret-i °Abbâs (288)	Saygıdeğer amca (Hz. Abbas)
°Amm-ı şefkat-istînâs Hâzret-i °Abbâs (299)	Şefkate alışık amca (Hz. Abbas)
°Amm-ı Hâzret-i şehriyâr-ı nuşret-mevâkib Ebû Tâlib bin °Abdü'l-muhtâlib (386)	Yardım alaylarının padişahının saygıdeğer amcası (Ebû Tâlip)
Şîr-i şerze-i muhârib esedullâhi'l-gâlib Hâzret-i Hamza bin °Abdü'l-muhtâlib (349)	Cesur kahraman arslan, üstün gelen Allah’ın arslanı (Hz. Hamza)

6. Hz. Peygamber’in Amca Oğullarına yapılan Tavsifler

İslamî tarihlerde verilen bilgiler ışığında Hz. Peygamber’in otuz küsür amca çocuklarının varlığından bahsedilmiştir. Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ’nın kaleme aldığı siyerde ise Hz. Peygamber’in Hz. Ali haricinde Hz. Abbâs’ın Fazl ve Abdullah adlı amca çocuklarından bahsedilmiştir. Hz. Peygamber’in amcasının oğlu olan Abdullah bin Abbâs, tefsir, fıkıh ilimlerinde sözü dinlenilen ve hadisin önemli râvîleri arasında yer alan bir sahâbedir. Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ, Hz. Abdullah’tan ilmi ve saygınlığı cihetiyle bahsetmiştir. Mezkur sıfatlar “Hâzret-i İbni °Abbâs” tamlamasının önüne getirilmiştir. Mezkur eserde bahse konu olan Hz. Peygamber’in başka bir amca oğlu ise Fazl bin Abbas’tır. Aynı zamanda sahabe olan Fazl bin Abbas, Nazmî-zâde tarafından cesaret ve letâfetiyle tanıtılmıştır. O’nu tarif ve tavsif eden sıfatların tamamına yakını “Fazl bin °Abbâs” cümlesinin önüne getirilmiştir. Örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Memdûhu’n-nâs Hâzret-i İbni °Abbâs (376)	İnsanların övülmüşü (Hz. Abdullah)
Habr-ı râst kıyâs Hâzret-i İbni °Abbâs (385)	Doğru kıyas (yapan) bilgin (Hz. Abdullah)
Ma°âlî-i sipâs Hâzret-i İbni °Abbâs (391)	Şükürün yüceliği (Hz. Abdullah)

İbni ʿamm-ı muhterem Hâzret-i İbni ʿAbbās bin ʿAbdü'l-muṭṭalib (286)	Saygıdeğerin amcasının oğlu (Hz. Abdullah)
İfḫahū'n-nās Hâzret-i İbni ʿAbbās (306)	İnsanların öğretmeni (Hz. Abdullah)
Bebr-i bî-hirās Hâzret-i Fazl bin ʿAbbās (127)	Korkusuz kaplan (Hz. Fazl)
Hizebr-i bî-hirās Fazl bin ʿAbbās (243)	Korkusuz arslan (Hz. Fazl)
Nev-nihāl-i ḥadīka-i sipās Fazl bin ʿAbbās (280)	Şükür bahçesinin taze fidanı (Hz. Fazl)
Maḥdūm-ı mükerrrem Fazl bin ʿAbbās (288)	Saygıdeğer oğul (Hz. Fazl)

7. Sahabelere Yapılan Tavsifler

Hadis alimlerinin yaptığı tanıma göre sahabe, Hz. Peygamber'e mü'min olarak yetişen ve müslüman olarak vefat eden kişilere verilen addır. Sahabelerin sayısı hakkında kesin bir bilgi yoktur. İmam-ı Şafî, Hz. Peygamber'i gören ve ondan rivayette bulunan sahabe sayısının altmış bin olduğunu rivayet eder. Ebû Zûr'a er-Razî, Hz. Peygamber ile birlikte Tebük Savaşı'na yetmiş bin; Vedâ haccına yüz on dört bin kişinin katıldığını nakleder. Ebû Musâ el-Medîni ise Hz. Peygamber vefat ettiği zaman onu gören ve ondan hadis rivayet eden sahabe sayısının yüz binden fazla olduğunu dile getirmiştir (Efendioğlu, 2008, 491-500). Yukarıda bahsi geçen eserde müellif, birçok sahabe hakkında tavsifatta bulunmuştur. Bu sahabelerin birçoğu çalışmamızın farklı kategori ve başlıklarında ele alınmıştır. Burada hususan Hâlid bin Velîd ve Bilâl-i Habeşî hakkında yapılan değerlendirmelere değinilecektir. İslam tarihinde savaşçı kimliğiyle bilinen Hâlid bin Velîd, Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ tarafından kahramanlık, cesaret ve fedakârlığıyla tanıtılmıştır. Tavsif cümlelerinin tamamı “Hâlid bin el-Velîd” lafzının önüne getirilmiştir. Eserde birden fazla kez zikredilen kişilerden biri de Bilâl-i Hâbeşî'dir. “Hz. Peygamber'in ilk müezzîn sahabîsi” ünvanına sahip olan kişidir. Sesinin güzelliğiyle tanınan Bilâl, Nazmîzâde tarafından “güler yüzlü ve mutlu tabiatlı” vasıflarıyla dile getirilmiştir. Tavsif cümlelerinin tamamı “Hâzret-i Bilâl” isminin önüne getirilmiştir. Mezkur siyerde ismi tekrarlanan sahabelerden biri de Ebû Hüreyre'dir. Çok hadis rivayet etme yönüyle tanınan Ebû Hüreyre, müellif tarafından mukayyid, takvâ sahibi, Peygamber'in sohbetleriyle müşerref olma yönleriyle tanıtılmıştır. Örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Ferîd-i meydân-ı tesdîd Hâzret-i Hâlid bin Velîd (117)	Şiddetlendirme meydanının eşi benzeri olmayanı (Hâlid bin Velîd)
Merd-i mızâmâr-te'vîd Hâlid bin Velîd (126)	Destekleme meydanının adamı (Hâlid bin Velîd)
Hâzret-i perverde-i dest-i te'vîd Hâlid bin Velîd (222)	Desteklenen elin besleyicisi (Hâlid bin Velîd)

Bebr-i beyâbân-ı kûhsâr-ı tesdîd Hâzret-i Hâlid bin Velîd (263)	Şiddetlendirilen dağlık yerin çölünün kaplanı (Hâlid bin Velîd)
Qarm-ı ferîd Hâzret-i Hâlid bin el- Velîd (266)	Benzeri bulunmayan değerli insan (Hâlid bin Velîd)
Hâl-ı (hâldâr-ı) ruhsâre-i ikbâl Hâzret- i Bilâl (158)	Mutluluk çehresinin beni (Bilâl-i Habeşî)
Hâl-ı leb-nişîn-i şahid-i ikbâl Hâzret-i Bilâl (236)	Mutluluk şahidinin dudağının beni (Bilâl-i Habeşî)
Gül-i leb-nişîn-i Kevser-i ikbâl Hâzret-i Bilâl (284)	Mutluluk (veren) cennet havuzunun köşesinin gülü (Bilâl-i Habeşî)
Vâkı'a-nüvîsân-ı hedy-i peyember Hâzret-i Ebî Hüreyre (390)	Paygamber'in (Harem'e) götürülen kurbanının kaydedicisi (Ebû Hüreyre)
Muhriz-i şeref-i şöhet-i nebevî şeyh-i nûrânî-serîre Hâzret-i Ebî Hüreyre (380)	Peygamber'in sohbetinin şerefini kazanan nurânî hallî şeyh (Ebû Hüreyre)
Zâhid-i hâliş-serîre Hâzret-i Ebî Hüreyre (206)	Halis hâlin takva sahibi (Ebû Hüreyre)

Müellif yukarıda bahsi geçen sahabeler dışında Useyd bin Hudayr, Habâb bin el Münzir, Sa'd bin Ubâde, Abdurrahman bin Avf, Câbir bin Abdullah el-Ensârî, Abdullah bin Ömer, Ebû Zer Gıfârî, Yezîd bin Ebî Ubeyde, Enes bin Mâlik, İbn Mes'ûd ve Muaz bin Cebel gibi sahabelerden de bahsederek onlar hakkında çeşitli tavsifatta bulunmuştur. Metinden dil içi ve bağlam anlamını karşılayacak örnek cümleler aşağıda verilmiştir.

Râyet-i zafer-sâye-i Evs Useyd bin Hudayr (126)	Evs (kabilesinin) galibiyet sancağı (Useyd bin Hudayr)
Râyeteyn-i manşûreteyn-i Hâzrec Habâb bin el-Münzir ve Sa'd bin °Ubâde (126)	Allah'ın yardımıyla galip gelmiş bayraklar (Habâb bin el-Münzir, Sad bin Ubâde)
Yed-i cāmî'atü'l-hayr Useyd bin Hudayr (179)	Hayır topluluğunun eli (Useyd bin Hudayr)
Ber-güzîde-i havâşş Hâzret-i Sa'd bin Ebî Vakķâş (206)	İleri gelenlerin seçkini (Sad bin Ebî Vakkâs)
Dilîr-i bî-havf Hâzret-i °Abdu'r- rahmân bin °Avf (206)	Korkusuz yiğit (Abdurrahmân bin Afv)

Pîrāye-i mesned-i şadākat-kārī Ḥazret-i Cābir bin ʿAbdu'llāh el-Enşārī (206)	Sadakat makamının süsü (Cābir bin Abdullah)
Ḳudve-i aşḫāb ʿAbdu'r-raḥmān bin ʿAvf (251)	Sahabelerin tabi olduğu kişi (Abdurrahmān bin Afv)
Şeyḫ-i enver Ḥazret-i ʿAbdu'llāh bin ʿÖmer (377)	Pek parlak kabile reisi (Abdullah bin Ömer)
Merd-i meydān-ı şadākat-kārī Ḥazret-i Ebī Zerr Gıffārī (380)	Sadakat meydanının yiğidi (Ebū Zer Gıfārī)
Sūḥan-sencān-ı rivāyet Yezīd bin Ebī ʿUbeyde (386)	Haberin ölçülü söyleyeni (Yezīd bin Ebī Ubeyde)
Enīs-i meclis-i melā'ik-celis-i nebevī Ḥazret-i Enes (387)	Peygamber'in melek arkadaşı meclisinin dostu (Enes bin Mālik)
Ḥā'iz-i sitāyiş-i nā-maḥdūd Ḥazret-i İbni Mes'ūd (272)/ Ḥabr-ı me'ālim-i meşhūd Ḥazret-i İbni Mes'ūd (302)	Sayırsız övgüye sahip/görülen eserlerin alimi (İbn Mes'ūd)
Yel-i bī-bedel Mu'āz ibni Cebel (257)	Eşsiz pehlivan (Muāz bin Cebel)

8. Muhaddislere Yapılan Tavsifler

Müellifin eserinde tavsif ettiği kişiler arasında hadisleri öğrenip rivayet etmekle meşgul olan kişiler de vardır. Bunlar arasında en dikkat çeken Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en güvenilir kitap kabul edilen *el-Câmi'u's-Sahîh* hadis kitabıyla tanınan İmâm-ı Buhârî'dir. Kendisinden ilim tahsil etmek isteyen kişilere bildiğini esirgmeden aktarmıştır. Devlet adamlarından uzak durmuş, onların saraylarına gitmeyi ilme saygısızlık olarak kabul etmiştir (el-A'zâmî, 1992/368-371). Müellif, eserinde Buhârî'yi hadis alanındaki hıfzı ve nakli konusuyla ele almıştır. Eserde bahsi geçen bir diğer muhaddis ise Ca'fer-i Sâdık'tır. İsnâaşeriyye'nin altıncı, İsmailiyye'nin beşinci imamı aynı zamanda Ca'ferî fikhının kurucusu olan Ca'fer-i Sâdık, hadis ilminde derin vukûfiyeti olan biridir. Nazmî-zâde, Ca'fer-i Sâdık hakkında “konuşan imam, üstün imam” beyanlarında bulunmuştur. Eserde sözü edilen diğer muhaddis ise aynı zamanda Şâfiî fâkihi olan İmâm-ı Beyhâkî'dir. Müellif, Beyhâkî'den “Peygamber'in hadislerinin koruyucusu” olarak bahsetmiştir. Bahsi geçen muhaddisler hakkında eserden seçilen örnekler aşağıda gösterilmiştir.

ʿAlem-efrâz-ı âşâr-ı nebevī İmâm-ı Buhārī (120)	Peygamberle alakalı eserlerin (hadislerin) taşıyıcısı/nakledicisi (İmâm-ı Buhârî)
Ser-âmed-i ḥuffâz-ı âşâr-ı nebevī Ḥazret-i İmâm-ı Buhārī (224)	Peygamberle alakalı eserlerin hıfzedenlerin ileri geleni (İmâm-ı Buhârî)

°Alem-efrâz-ı âsâr-ı peyemberî İmâm-ı Buhârî (368)	Peygamberin eserlerinin/hadislerinin taşıyıcısı/nakledicisi (İmâm-ı Buhârî)
Hażret-i İmâm-ı nâţık Ca'fer Muḥammedü's-Şâdıķ (291)	Konuşan imam (Cafer bin Muhammed)
Hażret-i İmâm-ı fâîķ Ca'fer bin Muḥammedü's-Şâdıķ (301)	Üstün imam (Cafer bin Muhammed)
Ḥafız-ı âsâr-ı nübüvvet-penâhî İmâm-ı Beyhakî (389)	Peygamberin eserlerinin/hadislerinin koruyucusu (İmâm-ı Beyhakî)

9. Meleklerle Yapılan Tavsifler

İslâmî kaynaklara göre mükemmel bilgilere ve tasavvur edilemeyecek derecede üstün güce sahip olan Cebrâil, nurdan yaratılmış, güzel görünüşlü bir melektir (Yavuz, 1993, 202-204). Nazmî-zâde, eserinde melekler ve dört büyük melekten sadece Hz. Cebrail'den bahsedip onu tavsif etmiştir. Müellif mezkûr eserinde “Hażret-i Cebrâîl-i Emîn, Hażret-i Cibrîl-i Emîn” isimlerini doğrudan zikrederek Cebrâil'in güzelliği, doğruluğu ve vahiy taşıyıcılığı özelliklerinden bahsetmiştir. Örnekler açıklamalarıyla aşağıda verilmiştir.

Tāvus-ı ḥıyābān-ı illiyyîn Hażret-i Cebrâîl-i Emîn (133)	En yüksek ağaçlık yerin tavusu
Tāvus-ı ravza-i °illiyyîn Hażret-i Cibrîl-i Emîn (206)	En yüksek bahçenin tavusu
Şāhbāz-ı kürsî-nişîn-i sidretü'l-müntehâ Cibrîl-i Emîn (223)	Sidretü'l-müntehâya (arşın sağ yanında bir ağaç) konan doğan (kuşu)
Şıddîķ-i rāh-ı yakîn ya°nî Hażret-i Cebrâîl-i Emîn (292)	Doğru yolun yolcusu
Vesâţet-i emîn-i vahy-i celîl Hażret-i Cibrîl-i Emîn (337)	Büyük vahyin doğruluğunun aracısı
Emîn-i vahy-i celîl Hażret-i Cebrâîl (276)	Büyük vahyin güvenileni
Mukarrebān-ı bârgāh-ı melek-i celîl Hażret-i Cebrâîl (275)	Allah'a yakın büyük melek

10. Diğer Kadın Sahabelere Yapılan Tavsifler

Kadın sahabelerin ilki cömertliğiyle bilinen Hâtem-i Tâî'nin kızı Saffane'dir. Müellif, Saffane'yi “lütuf incisinin sadeñi” olarak; Hz. Peygamber'in süt

kardeşi Şeyma bint Hâris’i ise “masumluk otağının oturanı” olarak tavsif etmiştir. Örnek cümleler aşağıda gösterilmiştir.

Dürre-i şadefçe-i kerem Seffâne binti Hâtem (166)	Lütuf sadefinin incisi (Saffâne binti Hâtem)
Hacle-nişîn-i serâ-perde-i işmet Şeymâ bintü’l-Hâris bin ‘Abdü’l-‘uzzâ (145)	Masumluk otağının oturanı (Şeymâ binti Hâris)

11. Mekanlara Yapılan Tavsifler

Müellif isimlerin dışında mekanlar hakkında da birtakım değerlendirmelerde bulunmuştur. Bunların başında Müslümanlarca kutsal sayılan Kabe gelir. Müellif, Kab’yi “Hicaz ve Batha diyarının güzel kokusu”; Hz. Peygamber’in hicret ettiği Medine’yi “İnsanların yaşadığı yerin kandilinin lambası” Huneyn Vadisi’ni “Peygamberlik kösünün görkemi” olarak tarif ve tavsif etmiştir. Konu ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Nâfe-i nâfçetü’l-müşk-i iklîm-i Bathâ vü Hicâz ya’nî harem-i Ka’betu’llâh (205)	Hicaz ve Batha diyarının güzel kokusu (Mekke)
Mısbâh-ı mişkât-i ma’mûre ya’nî Dârü’l-Hicre (171)	İnsanların yaşadığı yerin kandilinin lambası (Medine)
Debdebe-i kûs-ı nübüvvet Vâdî-i Huneyn (122)	Peygamberlik kösünün görkemi (Huneyn Vâdisi)

Sonuç

Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ, bazı manzum eserlerinin yanında *Gülşen-i Hulefâ*, *Tezkire-i Hulefâ-yı Bağdâd*, *Zeyl-i Siyer-i Nâbî* ve *Münşeât-ı Nazmî-zâde* gibi mensur eserleri de telif etmiştir. Bunlardan *Zeyl-i Siyer-i Nâbî* adlı eserde müellif, Veysî ve Nâbî’nin başlayıp tamamlayamadığı Hz. Peygamber’i anlatan siyer kitabını tamamlamaya çalışmıştır. Nazmî-zâde, mezkur eserinde üslûp olarak Veysî ve Nâbî’nin takip ettiği üsûle sadık kalmaya çalışmıştır. Çalışmanın genel çerçevesi Nazmî-zâde tarafından tekmil edilmeye çalışılan siyerin tavsif bağlamında incelenmesidir. Ancak böyle külfetli üslûba sahip eserler üzerinde yapılan çalışmaların noksansız olması ihtimal dahilinde değildir. Basılan eserde göze çarpan kısmî yazım yanlışları hakkında çalışmanın giriş kısmında ufak bir parantez açılmıştır. Tavsif bağlamında gözden geçirilen eserde dikkate değer görülen hususlar aşağıda sıralanmıştır:

* Nâbî, siyerinde tavsif cümlelerinin yanında tenkit cümlelerini de kullanmıştır. Ancak eserin devamı niteliğinde olan bu eserde müellif, Nâbî’nin üslûbundan farklı olarak daha çok övgüye yer vermiştir.

* Eserde tavsife layık görülen kişiler, başta Hz. Peygamber olmak üzere Hulefâ-yı Râşidîn, Âl-i Beyt-i Nebevî, Ezvâc-ı Tahirât ve diğer sahabeler gibi Müslüman kimliğe sahip kişilerden oluşmaktadır.

* Eserin tamamında övgüye layık görülen kişiler için kullanılan tavsif cümleleri, ya belirtilen kişilerin adlarının önüne ya da onlar için kullanılan sıfatların önüne getirilerek yapılmıştır.

Sonuç olarak çalışmanın tamamı göz önüne alındığında eserde pozitif bir bakış açısı olan övgü ve tavsif cümlelerinin çoğunluğu göze çarpmaktadır. Bu durum Nazmî-zâde'nin süslü nesirdeki ustalığını göstermesi bakımından kayda değerdir. Aynı şekilde eserde tavsif örnekleri incelendiğinde müellifin inandığı ve benimsediği değerleri üslûbuna ve eserine yansıttığı kanaatine varılabilir.

Kaynakça

- Büküm, Mehmet. *Nazmî-zâde'nin Zeyl-i Siyer-i Veysî ve Nâbî'si*. Manassas, Virginia: Central Eurasian Studies Workgroup, 2023.
- Çaldak, Süleyman. “Rağîb Paşa'nın Nâbî'nin Zeyl-i Siyer'ine Yazdığı Zeyl: Huneyniye ve Tâîfiye”. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, 3/7 (2017), 1-25.
- Donuk, Suat. “*Siyer-i Veysî'ye Yazılan Zeyiller ve Nev'î-zâde Atayî'nin Zeyl-i Siyer-i Veysî'si*”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/16 (2015), 103-141.
- Efendioğlu, Mehmet. “Sahabe”. *DİA*. 35/491-500. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 2008.
- El-A'zâmî, Muhammed Mustafa. “Buhârî”. *DİA*. 6/368-371. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1992.
- El-Shaman, Massad Süveylim Ali. *Türk edebiyatında siyerler ve İbn Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe tercümesi I-II*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora tezi, 1982.
- Erkoç, Bilal. *Süleymân Tâlib'in Zeyl-i Siyer-i Veysî'si (İnceleme-Metin)*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2023.
- Fayda, Mustafa. “Ebû Bekir”. *DİA*. 10/101-108. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1994.
- Fayda, Mustafa. “Ömer”. *DİA*. 34/44-51. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 2007.
- Kandemir, M. Yaşar. “Ali”. *DİA*. 2/375-378. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1989.
- Kurt, Seda. “*Bosnalı Sâmî'î Abdülkerîm Efendi'nin Kayıp Sanılan Zeyl-i Siyer-i Veysî'si*”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 28, İstanbul 2022, 441-478.
- Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ. *Dürretü't-Tâc fî-Sîreti Sâhibi'l-Mî'râc Zeyli*. Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi, 930-934.
- Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ. *Zeylû'z-Zeyl alâ-Siyer-i Veysî*. İstanbul: Nuruosmaniye Kütüphanesi, 3309.
- Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ. *Zeylû'z-Zeyl alâ-Siyer-i Veysî*. İstanbul: Nuruosmaniye Kütüphanesi, 3351.
- Özmen, Abdulsamet. *Zeyl-i Siyer-i Veysî*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Uraler, Aynur. “Ümmühâtü'l-mü'minîn”. *DİA*. 42/306-308. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 2012.

- Yavuz, Yusuf Şevki-Ünal, Zeki. “Cebrâil”. *DİA*. 7/202-204. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1993.
- Yılmaz, Hayati. *H. Muhammed'in Aile ve Akraba Atlası*. İstanbul: Nun Yayıncılık, 2012.
- Yiğit, İsmail. “Osman”. *DİA*. 33/438-443. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 2007.